

OVER SOCIALE PATHOLOGIE ¹⁾

I

DOOR

W. A. BONGER.

Dames en Heeren,

Wanneer men het groote gebied van de maatschappij overziet, blijkt het uit verschillende onderdeelen te bestaan. Ik wil deze onderdeelen met U zeer in het kort nagaan.

Het eerste terrein van de maatschappij is dat van den arbeid, zonder welken zelfs de individu niet in stand zou kunnen blijven; het is *het* fundament van de maatschappij. Het tweede terrein is dat van het sexueele en het familieleven, zonder welke de soort niet in stand kan blijven. Het derde terrein is dat van het groepsleven, de organisatie, zonder welke de mensch eveneens ondenkbaar is. Hij heeft immers te zwakke wapenen in den strijd om het bestaan om zich als individu staande te kunnen houden. De mensch is van den aanvang af een sociaal wezen geweest, zooals reeds Aristoteles inzag, toen hij den mensch een „zoön politikon”, een politiek (maatschappelijk) wezen noemde. In dat groepsleven onderscheidt men weer twee verschillende terreinen, het inwendige en het uitwendige. Bezieet men het inwendige, dan stuit men op de moreele verschijnselen — het is immers de moraal, welke de groep bij elkander houdt — en in de tweede plaats de externe verhoudingen, de verhoudingen der groepen ten opzichte van de andere groepen. De menschheid is van den aanvang af georganiseerd geweest in losse groepen, wier

¹⁾ Stenogram van op 28 en 29 Maart 1927 gehouden voordrachten ter gelegenheid van den Eersten Amsterdamschen Leergang tot Opleiding van Hygiënist, in het Laboratorium voor Gezondheidsleer der Universiteit.

contact vaak niet van vreedzamen aard was. De oorlog heeft nu eenmaal een zeer groote rol in de geschiedenis der menschheid gespeeld.

Deze drie terreinen, het economische, het sexueele en familie-leven, en het groepsleven, ontbreken, hoe primitief ze somtijds ook zijn, nergens. Dit zijn de fundamenteen der menschelijke samenleving.

Daarboven verheffen zich dan de andere maatschappelijke verschijnselen die men gewoonlijk de ideologische noemt; verschijnselen, die, naarmate de menschheid verder komt, naarmate de grove strijd om het bestaan zwakker en de vrees voor de natuur geringer wordt, een steeds grooter rol gaan spelen. Uit de elementaire moraal ontstaan de moraal-systemen. Uit de primitieve organisatie van de groep ontstaat tenslotte de staat. Uit de combinatie van de moraal en de macht van den staat ontstaat het recht. Uit de grove empirie, die de menschheid altijd beoefend heeft, ontstaat de wetenschap. Uit het primitief gevoel voor schoonheid ontstaat het maatschappelijk verschijnsel van de kunst. Tenslotte de godsdienst, waarmede men het verst van de basis van de maatschappij verwijderd is.

De vraag komt nu op: Is met deze korte aanduiding van wat men zou kunnen noemen den catalogus van de maatschappij, de maatschappij voldoende in hoofdtrekken geschetst? Het antwoord luidt ontkennend. Er resten andere verschijnselen. Dat zijn diegene, waarmede wij ons in deze colleges hebben bezig te houden.

Theoretisch gesproken, terzijde van deze verschijnselen, maar practisch gesproken, te midden van deze verschijnselen heeft men andere, n.l. de zoogenaamd sociaal-pathologische verschijnselen. Ik zeg uitdrukkelijk de „zoogenaamd” sociaal-pathologische verschijnselen, waarmede ik wil aanduiden, dat het geen echte ziekten zijn. Voor het oogenblik wil ik uitgaan van de veronderstelling, die naar ik meen niet geheel juist is, dat het voor de medici volkomen zeker is wat een ziekte is. Waarschijnlijk zouden de aanwezigen beter in staat zijn mij daarmede in kennis te stellen dan ik hen. Welnu, dan kan men niet anders zeggen dan dat de verschijnselen, waarover wij zullen spreken, slechts „zoogenaamd” pathologische verschijnselen zijn. Die richting in de sociologie, de organische sociologie, zij stamt voornamelijk van Herbert Spencer, welke eigenlijk de ziekten van het menschelijk lichaam en wat men zou kunnen noemen de ziekten der maatschappij gelijk stelt, heeft in den loop der tijden ongelijk gekregen. Er is echter geen bezwaar tegen, de vergelijking te gebruiken en dus te zeggen, dat de verschijnselen, waarover wij nu spreken, gelijken op ziekten. Deze vergelijking zou men heel ver kunnen uitwerken en dat is ook herhaaldelijk geschied. Dan blijkt inderdaad, dat de ziekten van het individu en de ziekten van de maatschappij zeer veel punten van gelijkheid hebben. Ik zal daar niet heel ver op ingaan. Op één enkel wil ik kort de aandacht vestigen. Men kan de ziekten zonder nadeel

wegdenken, wat van de in den aanvang genoemde deelen der maatschappij niet geldt. Wanneer men de ziekten wegdenkt uit het menschenleven, dan wordt het in ongekende mate beter en schooner. Ook de z.g. sociaal-pathologische verschijnselen kunnen weggedacht worden en dan geldt hetzelfde voor de maatschappij. Dit laatste is geen fantasie, doch werkelijkheid. Evenals vele ziekten in bepaalde perioden, of elders op aarde, onbekend waren, zoo is het ook met de z.g. sociaal-pathologische, die in sommige fasen van maatschappelijke ontwikkeling of onbekend waren, of in zeer geringe mate voorkwamen. Beide hebben dus dit gemeen, dat zij ontzaglijke nadeelen en een ontzaglijke hoeveelheid leed voor de menschheid met zich brengen. Men kan zich de tegenwoordige maatschappij nauwelijks meer denken, zonder die verschijnselen en de daaruit voortvloeiende nadeelen van allerlei aard, nadeelen van ideëelen en van materiëelen aard. De z.g. sociaal-pathologische verschijnselen kosten de maatschappij evenals de ziekten der individuen ongehoorde bedragen, er zijn zelfs ramingen, die deze onkosten stellen op ver boven de 20 % van het maatschappelijk inkomen. Ik zal mij er maar niet aan wagen te schatten wat voor de maatschappij en voor de individuen nog erger is, de ziekten der menschen of de ziekten der maatschappij. In ieder geval spelen de ziekten der maatschappij ook een groote rol in de genese der ziekten van den mensch.

Het is dus m.i. derhalve wel geoorloofd, om toch het beeld der sociaal-pathologische verschijnselen te gebruiken. En om het sociologisch geweten tevreden te stellen, zet men er dan gewoonlijk het woordje „zoogenaamd” voor. Een maatschappelijk verschijnsel, waarvan alle dragers pathologische individuen zijn, zou men dan sociaal-pathologisch zonder meer kunnen noemen.

Welke verschijnselen behooren hier nu toe? Allereerst het pauperisme: er is een vrij groote groep van de bevolking, die buiten ieder deelnemen aan het economisch leven staat en dus op het overige deel van de bevolking parasiteert; dit parasiteerend karakter dragen trouwens meerdere van deze verschijnselen. In de tweede plaats de criminaliteit, van al deze verschijnselen waarschijnlijk het omvangrijkste, het diepst ingrijpend en ook het meest bekende in de geschiedenis van de wetenschap. In de derde plaats de prostitutie. In de vierde plaats de illegitimitet. In de vijfde plaats het alcoholisme en tenslotte hoort feitelijk ook nog de zelfmoord in deze categorie thuis. De wetenschap nu, die zich met al deze verschijnselen, die alle tezamen een indrukwekkend en afschuwwekkend geheel vormen, bezighoudt, noemt men sociale pathologie of ook wel criminologie, naar den tak van wetenschap, die op dit gebied het eerst beoefend is. Hierover wil ik U nu in deze twee voordrachten iets mededeelen. Vandaag allereerst iets

uit de geschiedenis van de criminologie. Morgen zal ik U op eenige resultaten van deze wetenschap wijzen.

* * *

De criminologie, in den ruimsten zin dus de wetenschap van alle sociaal-pathologische verschijnselen — zoo wordt zij hier aan de Universiteit opgevat —, de criminologie in engeren zin de wetenschap van de misdaad dateert van ongeveer een eeuw geleden. Gelijk iedere wetenschap heeft ook deze, voordat zij officieel gevestigd was, een aantal voorloppers gehad, die intuïtief dit probleem hebben gezien en aangevat. Ik zal daar uit den aard der zaak niet te diep op ingaan. De eerste auteur in de wereldgeschiedenis, die de misdaad als maatschappelijk verschijnsel heeft gezien — het is niet moeilijk zich voor te stellen, dat men daarvóór de misdaad, evenals alle moreele verschijnselen uitsluitend gezien heeft als individucele verschijnselen, als van het individu uitgaand en uitsluitend tot het individu behoorend, omdat men nu eenmaal het groote verband der individuen: de maatschappij als zoodanig, niet eerder heeft waargenomen — de eerste auteur dan, die dit anders heeft gezien was de Engelsche kanselier Thomas More uit het begin van de 16de eeuw, de schrijver van het wereldberoemde boek „Utopia”, dat niet alleen een schildering geeft van een „Nergensoord”, maar ook een critiek op de tijdsomstandigheden. Discussiëerend over het feit, dat de misdaad in dien tijd buitengewoon omvangrijk was en steeds toenam (in het weinig bevolkte Engeland van toen werden meer dan drieduizend dieven per jaar gehangen!) antwoordt More, wanneer zijn tegenstander dit aan de slechtheid van de individuen wijt: dat zulks geen verklaring is, doch slechts een verplaatsing van de moeilijkheid; men moet de maatschappij beschouwen. Hij gaat dan na de groote veranderingen, die er in de economische structuur van Engeland van dien tijd hebben plaats gevonden. Met het oog op de wolexport werd de extensieve schapenteelt sterk bevorderd en tienduizenden boeren van hun hoeven verdreven, die zonder middel van bestaan rondzwierven en aldus tot misdaad kwamen. In Engeland is het de verkeerde wereld: „De menschen eten niet de schapen op, maar de schapen eten de menschen op”.

More is echter niet meer dan een voorlooper, terloops slechts tipt hij dit verband in zijn boek aan; anderen in de 17e en 18e eeuw eveneens. In den aanvang van de 19e eeuw echter, toen de maatschappelijke wetenschappen zoo ver waren gevorderd, dat men kan zeggen, dat de sociologie in optima forma een aanvang had genomen, toen de statistiek op allerlei terrein uitbreiding kreeg, en men ook op het gebied van de misdaad begon met het verzamelen van statistische gegevens, ontstond ook de criminologie.

In 1826 is men n.l. in Frankrijk op de gedachte gekomen, de verslagen van de justitie in tabelvorm uit te geven, niet met weten-

schappelijke doeleinden, maar eenvoudig uit een justitieel gezichtspunt. Toen men dit een jaar of vijf had gedaan, waren er twee onderzoekers, die aan deze gegevens hun aandacht schonken, de Franschman Guerry en de later zoo beroemd geworden Belg Quetelet. Toen bleek hun, wat nog nimmer iemand vermoed had, dat de misdaad van jaar tot jaar met groote regelmaat terugkeerde. Reeds vroeger had men iets dergelijks op ander terrein opgemerkt. In de 17de eeuw hebben Graunt en Petty voor het eerst gezien, dat geboorte, sterfte en huwelijk van jaar tot jaar zich met groote constantheid herhalen. Naderhand is dit volkomen bevestigd en ook voor andere verschijnselen aangetoond.

De misdaad als geheel en de misdaad in haar onderdeelen repeteert zich van jaar tot jaar, terwijl het toch voor het grootste gedeelte niet dezelfde individuen zijn, die de misdaden begaan, en niet dezelfde rechters die de misdaden berechten; de afwijkingen zijn slechts gering. Men kan dus vantevoren zeggen — tenzij er zeer bijzondere omstandigheden zich voordoen, waarop ik later terug kom — hoeveel moorden er het volgend jaar zullen gebeuren, hoeveel diefstallen en andere misdaden er zullen plaats grijpen. Men kan zelfs van die moorden tevoren voorspellen, met welke wapens en op welke wijze zij zullen gebeuren. En naderhand is op het gebied van den zelfmoord precies hetzelfde gebleken. De statisticus Quetelet, dien ik zooeven noemde, zegt dan ook in zijn beroemd boek „*Sur l'homme, ou Essai de physique sociale*”: „Er is dus een budget van de misdaad, dat met even groote regelmaat terugkeert als het budget van den staat, n.l. het budget van de gevangenen en het schavot”. Men kan daarbij vermelden, dat naderhand gebleken is, dat de regelmaat in het budget van de misdaad vaak grooter is dan die in het budget van den staat.

Als voorbeeld geef ik U hierbij op het doek twee Duitsche statistieken, de eerste absolute getallen, de tweede relatieve, d.w.z. gereduceerd p. 100.000 der bevolking ¹⁾. Zooals U ziet, is de regelmaat verbluffend.

Het tweede, dat uit de statistiek bleek, was de afwijkende criminaliteit van de vrouw: de vrouw, ongeveer 50 % van de bevolking uitmakende, vertoonde een criminaliteit van 10 à 20 %.

In de derde plaats bleek uit deze statistische gegevens, dat het verloop van de misdaad over de verschillende leeftijden van den mensch eveneens wetmatig is. De betreffende curve stijgt snel van het 15de jaar af, culmineert omstreeks het 25ste jaar en daalt dan weer regelmatig; voor de vrouw wijkt zij eenigszins af.

¹⁾ Tabel I ontleend aan Bonger „*Criminalité et conditions économiques*”, p. 594, tabel II aan Aschaffenburg „*Das Verbrechen und seine Bekämpfung*”, p. 90.

TABEL I.
ALLEMAGNE 1896—1900.

CRIMES.	Nombres des personnes condamnées pour les crimes suivants en						
	1896	1897	1898	1899	1900	1896—1900 Moyenne.	
						Nombres absolus.	%
Vol et détournement . . .	109.545	112.591	116.977	113.159	114.831	113.420	29,96
Assistance subséquente et recel	8.164	7.922	8.490	8.124	8.068	8.153	2,15
Proxénétisme etc.	2.816	2.671	2.765	2.622	2.648	2.711	0,72
Fausse monnaie	234	166	203	212	186	200	0,05
Faux serment	1.523	1.450	1.478	1.316	1.198	1.393	0,37
Escroquerie et abus de confiance	28.649	25.169	26.546	26.580	26.079	25.604	6,76
Faux en écritures	4.761	5.068	5.185	5.479	5.231	5.144	1,36
Rapine et extorsion	1.048	995	1.114	1.114	1.009	1.056	0,28
Banqueroute frauduleuse . .	931	924	871	952	905	916	0,24
Total des crimes écono- miques	—	—	—	—	—	—	41,89
Bigamie	76	72	64	70	64	69	0,02
Inceste	462	381	397	411	448	419	0,11
Viol etc.	4.483	4.182	4.507	4.597	4.762	4.506	1,19
Total des crimes sexuels . .	—	—	—	—	—	—	1,32
Injures	53.968	54.143	55.988	55.514	52.883	54.499	14,39
Destruction de biens	17.485	17.486	18.213	18.858	18.261	18.060	4,47
Incendie	479	468	501	519	472	487	0,13
Coups et blessures	116.613	117.864	122.561	126.490	124.646	121.632	32,12
Rébellion	18.377	18.484	17.968	19.187	17.951	18.393	4,86
Homicide	1.511	1.562	1.468	1.542	1.580	1.532	0,40
Total des crimes par vengeance etc.	—	—	—	—	—	—	56,67
Crimes politiques	561	428	466	416	305	435	0,12
Total général	—	—	—	—	—	378.629	100,00

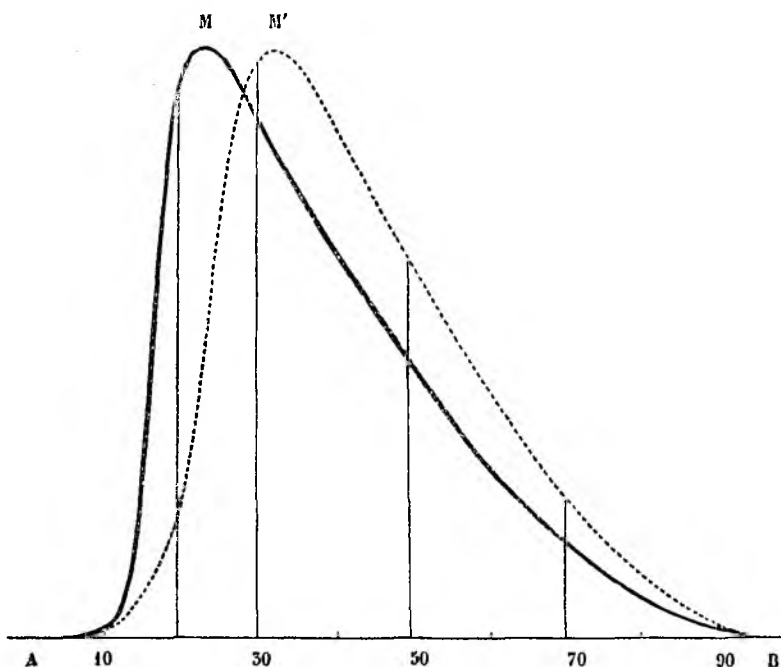
TABEL II.

Auf je 100 000 Personen der strafmündigen Zivilbevölkerung kamen:

Verurteilungen wegen:	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1882 bis 1891	1892 bis 1901
Unzucht mit Gewalt an Bewusstlosen, Kindern, Notzucht	9,0	8,6	8,6	8,9	9,8	9,5	9,1	9,3	9,4	9,5	9,8	10	12	12	12	11	12	12	12	13	9,3	12
Einfache Körperverletzung . . .	52	54	59	58	59	58	55	58	62	64	65	69	72	74	74	71	70	69	66	69	58	71
Gefährl. Körperverletzung . . .	121	198	150	159	165	170	165	168	177	178	187	205	216	221	231	233	240	245	237	248	160	230
Widerstand gegen die Staatsgewalt	41	140	42	42	44	45	40	41	42	42	44	46,6	50,1	48,9	49,9	50,2	47	50	45,7	47,6	42,7	48,9
Beleidigung . . .	123	125	133	126	130	133	128	128	132	129	132	142	147	146	147	146	148	143	135	141	130	145
Hausfriedensbruch	44	42	48	46	49	48	44	48	50	49	51	51	54	55	56	58	59	59	56	57	47	56
Sachbeschädigung	36	35	39	40	39	40	37	38	40	40	42	45	47	45	48	47	48	49	47	48	39	47
Einf. Diebstahl .	250	241	232	214	210	198	194	211	206	216	236	202	198	192	184	189	191	179	181	190	219	196
Eint. Diebstahl im wiederholten Rückfall	38	38	37	35	35	33	30	33	32	33	36	34	33	33	32	32	33	31	31	33	35	33
Betrug und Untreue	39	40	43	43	45	47	48	54	55	50	64,3	64,2	66,6	66,8	63,6	69,6	69,3	69	66,4	70,7	49,0	67,9
Beleidigung des Landesherrn und der Bundesfürsten . . .	1,4	1,2	1,2	1,2	1,2	1,6	1,7	1,4	1,5	1,5	1,5	1,7	1,7	1,6	1,5	1,2	1,2	1,1	0,78	0,75	1,4	1,3
Meineid	3,2	2,9	2,9	2,5	2,5	2,6	2,4	2,2	2,2	2,3	2,2	2,4	2,2	2,5	2,1	2,1	2,1	1,8	1,6	1,8	2,6	2,1
Verbrechen und Vergehen überhaupt . . .	1040	1034	1080	1062	1080	1081	1048	1087	1105	1124	1202	1212	1244	1249	1244	1240	1257	1236	1198	1256	1087	1251

Ik laat U hierbij op het doek allereerst de algemeene leeftijds-curve der misdaad zien (M = mannelijke, M' = vrouwelijke criminaliteit), vervolgens de gedetailleerde cijfers ¹⁾.

DIAGRAM I.



In de laatste plaats bleek, dat er ook in de geographie van de misdaad zeer merkwaardige verschijnselen zijn; wanneer men bijv. de verschillende provinciën van een land vergelijkt, blijkt, dat in de streken, waar de tegenstellingen in den welstand het grootste zijn, voornamelijk in de groote steden, ook de economische criminaliteit de hoogste cijfers vertoont.

Al deze onderzoekingen wezen dus op een zekere standvastigheid in die verschijnselen, en sluiten uit, dat men hier met willekeur of toeval te doen zou hebben. Het ligt buiten ons terrein hier verder op in te gaan, maar de genoemde feiten hebben een grooten invloed gehad op filosofisch terrein, in zooverre, dat zij krachtig hebben bijgedragen de deterministische opvatting van 's menschen leven, handelingen en gedachten te bevestigen.

Nadat echter die regelmaat gebleken was, welke zich vaak tot in het minutieuze herhaalde, bleek eenige tientallen jaren later, dat naast die regelmaat er toch ook somtijds perioden intraden, waarin

¹⁾ Diagram I is ontleend aan Quetelet „Physique sociale” II p. 304, tabel III aan Aschaffenburg o.c. p. 132.

TABEL III.

Auf 100 000 strafmündige Personen der Zivilbevölkerung desselben Alters und Geschlechte kamen 1886—1895 Verurteilte.

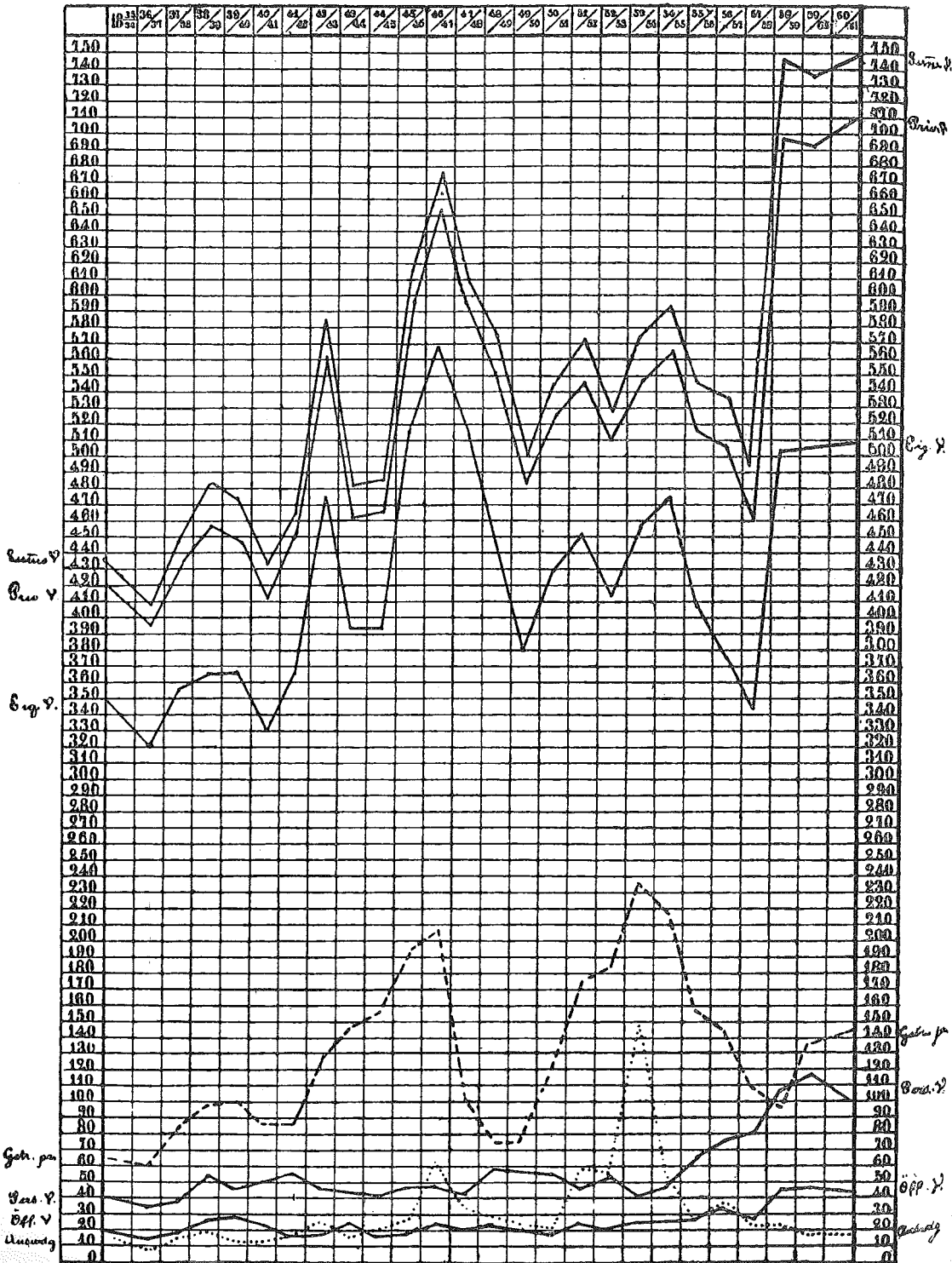
	Verbr. u. Verg. geg. Reichsges. ausschl. d. Verl. d. Wehrpf.	Gewalt und Drohungen gegen Beamte.	Hausfriedensbruch.	Verletzungen der Eidespflicht.	Unzucht, Notzucht.	Kuppelei.	Beleidigung.	Einfache Körperverletzung.	Gefährliche Körperverletzung.	Einfacher Diebstahl, auch im wieder- holten Rückfalle.	Schwerer Diebstahl, auch im wieder- holten Rückfalle.	Unterschlagung.	Hehlerei, auch im wieder- holten Rückfalle.	Betrug, auch im wieder- holten Rückfalle.	Sachbeschädigung.
Männliche Verurteilte . . .	1847,03	77,45	90,38	6,83	20,63	5,21	204,36	118,30	356,86	352,49	57,95	80,97	28,21	88,06	80,37
12 bis unter 18 Jahre alt	1032,72	8,12	19,32	0,95	24,93	0,25	23,35	29,72	148,69	418,46	89,40	46,66	28,52	33,79	70,55
18 „ „ 21 „ „	3291,04	120,90	159,58	7,24	36,54	3,79	127,32	198,18	1012,65	626,82	149,71	133,49	39,59	134,98	207,90
21 „ „ 25 „ „	3327,28	173,59	191,04	8,00	27,43	8,76	197,59	243,54	958,09	514,82	107,83	142,80	35,51	164,82	170,39
25 „ „ 30 „ „	2928,12	161,84	171,42	9,24	22,64	11,29	265,40	230,03	645,87	455,08	72,45	134,83	34,09	156,03	118,89
30 „ „ 40 „ „	2259,13	111,02	121,49	9,26	19,66	8,58	324,19	165,08	339,35	365,27	44,31	105,77	32,54	119,43	76,92
40 „ „ 50 „ „	1651,22	68,33	81,93	9,54	15,99	5,72	316,35	102,10	194,29	272,08	25,04	71,82	28,24	83,27	48,04
50 „ „ 60 „ „	1068,39	35,57	45,77	8,23	13,26	3,51	234,76	53,61	116,80	184,06	12,99	41,82	20,61	49,71	26,80
60 „ „ 70 „ „	571,75	15,64	21,25	5,35	11,90	1,87	132,08	25,24	56,86	109,73	5,01	20,57	11,56	24,05	13,51
70 Jahre und älter. . . .	227,25	5,33	8,08	2,26	8,72	0,65	51,68	9,21	21,97	45,71	0,97	7,27	3,88	9,04	7,27
Weibliche Verurteilte . . .	380,42	5,90	12,25	2,31	0,15	7,23	69,52	12,71	25,99	132,25	7,19	18,25	16,33	19,50	4,85
12 bis unter 18 Jahre alt	229,56	0,76	1,46	0,48	0,38	0,13	7,34	2,19	6,16	151,58	9,53	11,47	4,10	17,69	2,67
18 „ „ 21 „ „	443,59	4,75	6,68	2,52	0,30	1,19	30,80	7,13	19,97	233,00	15,14	28,06	8,98	39,93	5,34
21 „ „ 25 „ „	443,58	7,56	9,16	2,78	0,24	4,49	52,98	12,40	28,35	184,70	12,46	25,93	11,40	33,02	5,73
25 „ „ 30 „ „	482,41	9,04	13,51	2,68	0,11	10,40	83,50	19,50	37,78	160,59	9,46	24,75	16,50	26,33	6,20
30 „ „ 40 „ „	522,65	9,39	20,30	2,95	0,09	14,58	114,37	23,04	42,65	140,83	6,93	24,00	25,74	20,64	6,75
40 „ „ 50 „ „	489,40	8,76	23,20	3,50	0,08	13,16	119,08	18,99	38,31	118,29	4,70	20,79	31,06	16,54	6,17
50 „ „ 60 „ „	314,74	5,39	14,79	2,89	0,05	7,25	81,66	10,73	23,81	76,08	2,35	12,10	19,69	9,85	4,46
60 „ „ 70 „ „	153,03	2,08	5,97	1,44	—	3,31	40,97	4,74	10,71	39,96	0,86	5,53	7,98	4,67	2,29
70 Jahre und älter. . . .	58,25	0,92	2,25	0,66	—	0,79	15,98	1,59	3,70	14,66	0,13	1,85	2,77	1,85	0,73

de misdaad veranderingen, stijgingen of dalingen vertoonde. Het was een ander Belgisch statisticus, n.l. Ducpetiaux, die er het eerst de aandacht op vestigde, dat in jaren van crisis, — en hij had op het oog een van de zwaarste jaren die ooit Europa geteisterd hebben, n.l. het jaar 1847/1848, toen de aardappeloogst mislukt was, en er een zware industriele crisis heerschte, — diefstal e.d. een zeer scherpe top omhoog vertoonde. Twintig jaar later heeft de groote Deutsche statisticus Mayr er op gewezen (1867), dat wanneer men op een diagram de lijn trekt van de economische criminaliteit, in casu diefstal, en daaronder de lijn van de graanprijzen, die twee lijnen parallel loopen of, gelijk hij het uitdrukt, iedere stuiver, dat het graan duurder wordt per eenheid, vermeerderd het aantal diefstallen met 1 op de 10.000 van de bevolking. Op het doek ziet U het frappante parallelisme (zie diagram II). Naderhand is gebleken, dat dit niet alleen voor Beieren, maar ook in het algemeen juist is. Ik heb de betreffende gegevens omtrent 18 landen beschikbaar. Alleen moet hierbij nog de opmerking worden gemaakt, dat in verband met de industrialiseering van Europa naderhand de beteekenis van de graanprijzen is teruggedaan en de industriele conjunctuur daarvoor in de plaats is gekomen.

Omtrent het midden van de 19de eeuw was dus dit groote resultaat bereikt, dat men de misdaad uit de individueele sfeer had gehaald en als maatschappelijk verschijnsel was gaan doorgronden. Het was de statistiek, die de juiste distantie had gegeven tusschen object en waarneming. Quetelet zelf maakte de volgende fraaie vergelijking om de beteekenis te doen gevoelen van de juiste distantie in dergelijke problemen. Wanneer men een reusachtig grooten cirkel trekt met krijt, en men brengt er iemand bij die niet weet dat er een cirkel getrokken is, en men stelt hem in de gelegenheid, dien cirkel vlak bij met een vergrootglas te bekijken, dan zal hij, als men hem vraagt wat hij ziet, niets anders kunnen verklaren dan dat hij krijtstippen ziet. Wordt hij echter wat verder van die krijtstippen verwijderd, er boven geplaatst, dan komt er een moment, dat hij verklaren moet, dat hij nu geen krijtstippen meer ziet doch een rechte lijn. Brengt men hem er nog verder van af, dan zal blijken, dat die rechte lijn maar schijn was en een onderdeel uitmaakt van een groote kromme lijn, en wanneer men hem van nog verder laat observeren, dan zal hij tenslotte moeten verklaren in te zien, dat het eigenlijk een cirkel is.

Hiermede is, geloof ik, ook onmiddellijk duidelijk, hoe gevaarlijk voor dergelijke beschouwingen het is, wanneer men door den aard van zijn beroep altijd aan het individu is gebonden, en dat het een verkeerd gezichtspunt is: zich alleen te beperken tot het individu en dan te zeggen: maar individu + individu + individu etc. is toch het geheel. Neen, dat is nu juist niet zoo. Men kan het geheel alleen zien,

DIAGRAM II



door zich op een bepaalde wijze in te stellen en dus niet alleen het individu afzonderlijk te bekijken. Zeer lang, eeuwenlang, tot aan het einde van de 18^{de} eeuw toe, heeft de menschheid in den waan geleefd, dat de maatschappij bestond uit $A + B + C + D$, etc., en eerst in de tweede helft van de 18de eeuw is het inzicht doorgedrongen, dat men hier met iets op zich zelf staands te doen heeft, met een organisme, dat nimmer verklaard kan worden uit de eigenschappen van het individu alleen, al moet worden toegegeven, dat de aangeboren eigenschappen van het individu de basis vormen. Op deze basis echter verheft zich een organisme, dat niet begrepen kan worden uit de individuen afzonderlijk.

* * *

De criminologie heeft dus tot in de zeventiger jaren, de misdaad van den sociologischen kant beschouwd. Daarna en daarnaast is er een geheel andere beschouwing opgekomen, die merkwaardig is voor de geheele geschiedenis van de sociale pathologie. Ik zeide zooeven, en ik ben daarmee eenigszins vooruitgegaan op wat ik naderhand zou zeggen, dat de sociaal-pathologische verschijnselen geen echte pathologische verschijnselen zijn. Indien ze echte pathologische verschijnselen waren, zouden het maatschappelijke verschijnselen zijn, die uitsluitend en alleen door pathologische individuen gedragen werden.

Ik ben hier gekomen op een geheel ander gebied van het criminaliteits-vraagstuk. In het begin van de zeventiger jaren hebben Lombroso en de zijnen met volkomen ignoreering van al wat daarvoor gedaan was, het vraagstuk geheel anders aangepakt. Zij zijn begonnen met de zich in de gevangenissen bevindende misdadigers anthropologisch-medisch te onderzoeken. Ook zij hebben natuurlijk hun voorloppers gehad, evenals de crimineel-sociologen. Ik herinner hier aan namen als Gall, Spürzheim, Lavater. Gall, de phrenoloog, heeft gelijk zoo dikwijls in de geschiedenis van de wetenschap gebeurt, in het begin sterk overdreven. Hij heeft zelfs gesproken van „la bosse de l'alcohol”, „la bosse du vol”, de knobbels van den alcohol en van den diefstal. Men zegt dat Napoleon in een gesprek met Gall tot dezen de eenigszins onaangename vraag heeft gericht: wat zou er van dien knobbel zijn geworden, als de alcohol nooit uitgevonden was?

Lombroso vat nu de criminaliteit geheel individualistisch op en het wonderlijkste hierbij is geweest dat hij er zich niet van bewust is geweest, dat dit inderdaad merkwaardig was. Hoe vaak zijn nu reeds de groote nadeelen gebleken wanneer verwante wetenschappen onderling niet met elkaar in contact komen. Hij heeft de misdaad niet beschouwd als een maatschappelijk verschijn-

sel, hij geeft geen definitie van wat hij onder misdaad verstaat, hij zegt eenvoudig: in de natuur is ook misdaad en hij noemt als voorbeeld o.a. de vleeschetende planten! Fransche critici hebben hierop geantwoord: daarbij moet gij dan niet blijven stil staan, maar gij moet U ook op het gebied van de chemie gaan begeven, want daar zijn dan ook geboren misdadigers, omdat, wanneer men de eene stof bij de andere brengt, de tweede dikwijls geheel en al wordt vernietigd of opgenomen! Ik behoef U nauwelijks te zeggen dat deze wijze van beschouwing van maatschappelijke verschijnselen als misdaad, kant noch wal raakt.

Op grond dan van zijn anthropologisch onderzoek aan zich in de gevangenis bevindende misdadigers was zijn conclusie, dat de misdadigers een apart menschenras vormen; een diagnostiseerbaar type-zou er zijn, dat men zou kunnen aanwijzen, een „uomo delinquente”, die speciale kenmerken heeft, waar ik hier uit den aard der zaak niet in detail over zal gaan spreken. Men heeft dus volgens Lombroso de misdadigerswereld als het ware te zien, zooals men Blanken ziet tegenover Negers of Mongolen, als een misdadig menschensoort. Geen enkele invloed van buiten kan maken, dat een Mongool een Kaukasiër wordt, en geen enkele verandering in het ras kan van buiten af worden aangebracht. Zoo zou het nu ook in de misdadigerswereld zijn. De verklaring, die hij daarvoor gegeven heeft, was allervernuftigst, n.l. deze, dat de misdadiger eigenlijk zou zijn een herhaling van den oermensch, van den primitieven mensch, die nog geen moraal kent. Hij neemt aan, dat de menschheid in den loop der tijden de moraal zou hebben aangeleerd, ongeveer op dezelfde wijze als de mensch zich kennis verworven heeft. Op een gegeven moment, volgens de wetten van de erfelijkheid, zou er hier en daar weer een individu te voorschijn komen met de eigenschappen van den primitieven mensch: de geboren misdadiger.

Deze kijk op het ontstaan van de misdaad, de z.g. atavistische hypothese, is van vele zijden aangevallen, in de eerste plaats van anthropologische zijde, zoowel van Fransche als van Duitsche. De Franschman Manouvrier, de Duitschers Baer en Näcke, en in ons land Jelgersma hebben de onjuistheid van de atavistische hypothese duidelijk bewezen. De teekenen van atavistischen aard, die Lombroso als zoodanig heeft aangewezen, zijn gebleken van degeneratieven aard te zijn. In de tweede plaats is de aanval gekomen van sociologisch-ethnologischen kant. Van die zijde heeft men aange-toond, dat Lombroso den primitieven mensch volkomen verkeerd geteekend heeft door te beweren, dat deze zonder moraal leeft. De menschheid heeft nimmer zonder moraal geleefd. De primitieve mensch, zooals men dien kent uit de ethnologie en waaruit men kan concludeeren, dat onze voorouders ook zoo zijn geweest, is eerder

het tegengestelde van wat Lombroso gemeend heeft. De ethnoloog van deze Universiteit, prof. Steinmetz, heeft het materiaal hieromtrent samengevat in deze woorden: „De wilde is vol toewijding voor de groep, waarin hij leeft, waarvan hij de zeden respecteert en de belangen verdedigt”. En Mac Dougal drukt het aldus uit: „The typical primitive community is a little island of friends amid a sea of strangers and enemies”. Een groep dus van menschen die ten nauwste met elkander verbonden zijn, die elkander respecteeren en waarbij een sterke moreele invloed juist van de groep op het individu uitgaat.

Deze theorie van Lombroso is dan ook geheel en al verlaten en van de atavistische leer spreekt men nauwelijks meer. Ik kan U nog wijzen op het laatste belangrijke werk, dat hierover verschenen is. De Engelschen hebben zich heel weinig met deze dingen bezig gehouden, totdat kort voor den oorlog Goring alle zware misdadigers in de gevangenissen in Engeland anthropologisch heeft onderzocht. Hij kwam tot de conclusie: „There is no such thing as a physical criminal type”. Een kleine pikante bijzonderheid hierbij was nog, dat er grootere verschillen bleken te bestaan tusschen de schedels der studenten aan de diverse universiteiten onderling dan wanneer men de schedels van de studenten tegenover die van de misdadigers stelde.

Later kwam de pathologische hypothese van Lombroso sterk naar voren. De hypothese dat de misdadigers epileptici zouden zijn, is niet vol te houden geweest, want het percentage epileptici onder de misdadigers is niet bijzonder groot. Later de meer algemeene degeneratieve hypothese. Volgens Lombroso zou uit zijn onderzoek gebleken zijn, dat 60 % van de misdadigerswereld zou bestaan uit ontaarden, uit zieken, dat de misdaad zou zijn een degeneratieverschijnsel. Ook deze stelling is gebleken in haar algemeenheid onjuist te zijn. Ik laat daar alle onnauwkeurigheden, die Lombroso heeft begaan, en waarop de Duitschers, vooral Baer en Näcke, hebben gewezen, talloze fouten, die te vergeven zijn met het oog op het groote, dat hij voor de wetenschap heeft verricht, doch die veel van de waarde van zijn leer hebben te niet gedaan. Het grootste bezwaar, dat men tegen hem in het midden heeft gebracht, is, dat het zoo weinig zegt, wanneer men alleen het misdadigersmateriaal neemt en de overige menschen er buiten laat. Het is bij zoovele van dergelijke onderzoekingen telkens weer gebleken, dat men verkeerd handelt, wanneer men het parallel-materiaal niet onderzoekt, in casu, niet nagaat, of de overige menschen, die niet aan het maatschappelijk kenmerk van misdadigers te zijn beantwoorden, anthropologisch zoo zeer afwijken. Toen men dit onderzocht, is gebleken, dat het geheel anders was dan men vermoedde. Näcke vertelt, dat hij in zijn gesticht, een groote inrichting in Duitschland, het ver-

plegend personeel heeft gemeten en toen bleek hem, dat maar 3 % geen enkel degeneratieteeken vertoonde! Het is wel juist, dat bij de misdadigers iets meer degeneratieteekeus voorkomen dan bij de overige menschen. Echter behoeft men daaruit nog niet te concluderen, dat dit *direct* van groote beteekenis is. Het spreekt van zelf, dat de gedegeneerden in den strijd om het bestaan gemakkelijker aan het kortste eind trekken dan de overige en dus eo ipso gemakkelijker met den strafrechter in aanraking komen, maar dan ligt het verband via de maatschappij en is er geen direct verband.

Hoe voorzichtig men echter nog steeds in deze materie moet zijn, blijkt weer uit een allerrecentst onderzoek. Op het oogenblik verheugen zich in Amerika de stellingen van Lombroso weer in een bijzondere belangstelling, o.a. omdat het misdaad-vraagstuk daar zeer acuut is. Een van de stellingen aldaar, o.a. door Goddard verdedigd, luidt, dat de misdadiger is een achterlijke, een zwakzinnige, en hij heeft een aantal vrij hooge cijfers van samengaan van misdadigheid en zwakzinnigheid gegeven. Toen is Murchison op het scherpzinnige denkbeeld gekomen, deze cijfers te vergelijken met de resultaten van de tests, die genomen zijn, toen men troepen noodig had voor den wereldoorlog. Men heeft n.l. in Amerika op groote schaal met tests gewerkt om uit te zoeken wie het geschiktst waren voor den dienst in het algemeen en voor elke soort van dienst in het bijzonder, en men heeft met die psycho-techniek schitterende resultaten bereikt. Het resultaat was aldus samen te vatten: „The criminal element of society does not possess a lower average intellect than the adult civil population”! In het algemeen kan men zelfs zeggen, dat de misdadigerswereld er boven staat. Ik geloof, dat men ook met deze laatste conclusie weer voorzichtig moet zijn. Waarschijnlijk heeft deze onderzoeker in de gevangenissen speciaal te doen gehad met de beroepsmisdadigers. Welnu, de beroepsmisdadiger is, als men het zoo mag uitdrukken, de élite van de misdadigerswereld, en zeker intellectueel niet achterlijk.

Wanneer ik nu wat er op het oogenblik vaststaat samenvat, dan is het dit alleen, dat er in de misdadigerswereld inderdaad een deel bestaat uit pathologische individuen, individuen dus, die door hun aangeboren aard grooter gevaar loopen dan anderen om met den strafrechter in aanraking te komen, die in hun psyche factoren hebben, die maken, dat zij zich aan de maatschappij niet of moeilijk kunnen aanpassen, die in hun neigingen anti-sociaal zijn. Men vindt in alle categorieën van misdadigers, in sommige meer, in andere minder, individuen, die zonder twijfel pathologisch zijn. In de sexueele criminaliteit vormen zij b.v. een vrij groot percentage, ook onder de agressieve misdadigers en bij sommige deelen van de economische criminaliteit, b.v. onder de oplichters. Het is de groote verdienste van Lombroso, daarop gewezen te hebben. Voor het overige is

zijn leer geheel en al op den achtergrond gekomen. Wanneer men nagaat, dat er een tijd is geweest, dat men met deze onderzoekingen dweept, ook in Nederland, zal men moeten toegeven, dat zich hier een groote verandering heeft voltrokken. In ons land meende b.v. prof. Winkler een geweldige ontdekking te hebben gedaan, toen hij beweerde: De rechter kiest, wanneer hij een moordenaar veroordeelt, menschen met breede kaken uit. Manouvrier heeft naar aanleiding van dit feit opgemerkt: Men wist reeds lang, dat krachtige en sterke menschen breede kaken hebben, maar wie durft zeggen, dat menschen, die sterk en flink zijn, daarom nu ook misdadigen aanleg bezitten, vergist zich schromelijk, hoewel het natuurlijk waar is dat zij, *ceteris paribus*, eerder geweld zullen gebruiken dan zwakke individuen.

Het groote voordeel, dat de onderzoekingen van Lombroso ten slotte hebben opgeleverd, is dus de wetenschap, dat bepaalde categorieën van misdadigers als pathologisch kunnen worden bestempeld. Hier is dus een terrein waar medicus en beoefenaar van maatschappelijke wetenschap elkander aantreffen en elkander dringend noodig hebben.

Het groote nadeel evenwel, dat de stellingen van Lombroso aankleeft, en dat nog zeer lang daarna zijn gevolgen heeft gehad en ten deele nog heeft, is de meening, dat de dragers van de zoogenaamde sociaal-pathologische verschijnselen zelf als abnormaal zouden moeten worden beschouwd, als biologisch abnormaal. Dat is volkomen foutief. Ik zou hier met een enkel woord willen voorlezen wat een van de allerbeste critici van de Italiaansche school Manouvrier, de anthropoloog van de Parijsche Universiteit, hierover heeft gezegd: „Omdat sommige handelingen in strijd zijn met een goed functionneeren der maatschappij en daarom abnormaal zijn genoemd, en diensgevolge bij wijze van tegenstelling de nuttige handelingen en hun daders normaal zijn genoemd, is dit geen reden om deze antithese op biologisch terrein over te brengen door het woord „normaal”, psychologisch opgevat, tegenover „misdadig” te plaatsen. Niets rechtvaardigt deze antithese. Een uit physiologisch oogpunt zeer normale aanleg kan gebruikt worden voor een physiologisch eveneens normale handeling, doch die uit een maatschappelijk oogpunt als abnormaal zal gekwalificeerd worden, omdat zij in strijd is met den socialen voorspoed”. Met andere woorden: De motieven, die den misdadiger in het algemeen drijven, zijn niet van anderen aard, zijn kwalitatief niet anders dan die den gewonen mensch drijven. De misdadiger is niet en de overige dragers van de sociaal-pathologische verschijnselen zijn evenmin per se pathologische individuen. Men heeft hier met maatschappelijk pathologische gevallen te doen. De grondslag voor de z.g. sociale pathologie is niet de pathologische individu, doch is de normale individu, met een

normale physiologie en een normale psyche. Dit is de grondslag en het uitgangspunt voor de criminologie.

Toen Lombroso in het midden van de tachtiger jaren — en hiermede wil ik voor heden eindigen — op het toppunt van zijn roem stond (en hij is een zeer beroemd man geweest), kwam op het eerste groote congres over deze materie de Fransche medicus Lacassagne tegenover hem te staan, die het „mene tekel” op den muur schreef: „Voor mij is het belangrijkste het maatschappelijk milieu. Veroorloof mij een vergelijking aan een moderne theorie te ontleenen: Het maatschappelijk milieu is de voedingsbodem van de criminaliteit, de microbe is de misdadiger, een element, dat slechts beteekenis heeft op het oogenblik, waarop het den voedingsbodem vindt, die het doet groeien”. En hij eindigt zijn rede met de woorden: „Iedere maatschappij heeft de misdadigers, die zij verdient”. Een adagium, dat in den loop der tijden steeds meer is gebleken juist te zijn.

Dames en Heeren, ik ben voornemens, U den volgenden keer op enkele van de belangrijkste resultaten te wijzen, die de crimineele sociologie voornamelijk met gebruikmaking der crimineele statistiek heeft bereikt en deze voorzoover dat mogelijk is, op het doek te laten zien.

(Slot volgt.)